

De definitieve uitgave van Pallieter

door

Dr. M. CORDEMANS
lid der Maatschappij

In de maand juli van het jaar 1920 liep in Nederland het gerucht dat *Pallieter* van Felix Timmermans op de index stond. Steunend op een schrijven van de Romeinse Congregatie van het H. Officie, bracht de Aartsbisschop van Utrecht op 3 augustus 1920 ter algemene kennis « dat *Pallieter* verboden is te lezen, maar niet vernietigd hoeft te worden »¹.

De pers moeide zich met het geval. Het liberale *Vaderland*, dat geregeld letterkundige bijdragen van F. Timmermans publiceerde, greep de gelegenheid aan om zich vrolijk te maken over de bekrompenheid en de domperij der katholieken. « Wij beklagen de Katholieken, die van de lezing van dit kostelijke boek nu verstoken zullen blijven, en ook de Katholieken, die om zich dat genot niet te ontzeggen, een gebod van hun Kerk zullen overtreden. Wij beklagen ook nog de goed Katholieke schrijvers die dat werk van Felix Timmermans hebben aangeprezen. Maria Viola onder anderen. Hoe zullen die nu tusschen de Scylla van hun literair geweten en de Charybdis van het Vaticaanisch verbod door moeten zeilen? Wij zouden ten slotte Felix Timmermans zelf moeten beklagen, die een trouwe zoon der R.-K. Kerk is en nu door het hoogste kerkelijke gezag zijn boek als schadelijk voor zijn medegelovigen op de zwarte lijst ziet gebracht. Maar er steekt iets van de wijsgeer in hem, dus zal hij het wel gelaten dragen. »²

De Maasbode stelde *Het Vaderland* gerust: « De moeilijkheid van het doorzeilen tusschen de Scylla van ons literair geweten en de Charybdis van het Vaticaanisch verbod bestaat niet voor ons. 't Is misschien gek, maar we hebben geen literair geweten. We hebben maar één geweten, en dat verplicht ons ons te houden aan de geboden die de H. Kerk ons stelt. »³

De Gelderlander deed er een schepje bij: « Onder zware zonden is het ons thans per se verboden dit boek te lezen, te koopen, onder zijn berusting te hebben, te verkoopen, te vertalen of aan anderen in bewaring te geven, tenzij men het iemand geeft, die ver-

(1) Th. RUTTEN, *Felix Timmermans*, Antwerpen, N.V. Standaard-Boekhandel, 1928, biz. 213, noot 10 en de aldaar opgegeven verwijzingen.

(2) Aangehaald in *De Maasbode* van 6 aug. 1920.

(3) *De Maasbode*, 6 aug. 1920.

boden boeken in eigendom mag hebben. Het spreekt vanzelf, dat die overgave het verlies van het eigendomsrecht insluit. Zij, die Pallieter voor de uitvaardiging van dit verbod gelezen hebben, mogen het evenmin opnieuw lezen en op hen, die het boek in bezit hebben, rust de verplichting het binnen het tijdsverloop van een maand te vernietigen, althans niet meer in eigendom te hebben (zooals hierboven gezegd mag het slechts overgedaan worden aan hen, die Index-boeken in bezit mogen hebben). Alle geloovigen zijn op straffe van zware zonden gehouden, deze verplichtingen na te komen. Het leek ons goed even op bovenstaande te wijzen, ook al, omdat het practisch nog niet voorgekomen is, dat werken uit de Hollandse literatuur met name op den Index geplaatst werden.»⁴

In ons land wekte die beroering niet geringe verwondering. In de nederlandse pers werd beweerd dat het verbod aan de Bisschoppen van Nederland en België was medegedeeld. Het was in Nederland ter algemene kennis gebracht, maar in België niet bekend gemaakt. Beschuldigingen en verdachtmakingen waren niet van de lucht. Toen ging de toenmalige Brusselse redacteur van *De Maasbode* (Stan Dietvors) wijselijk even te Mechelen aankloppen en kreeg daar, op het einde van september, kennis van de officiële mededeling die er uit Rome werd ontvangen.

Suprema S.C.S. Officii.
Romae, die Julii 1920.

Eme ac Rme Domine,

Delatum est ad supremam hanc Congregationem Sancti Officii opus cui Titulus «Felix Timmermans (Amsterdam P. N. van Kampen en Zoon)». Quo accurate perpenso, Emi ac Rmi Cardinales una mecum Inquisitores Generales in consessu habito feria IV, die 9 decurrentis mensis, indicarunt illud, utpote sensuum voluptatem fovens, pietatis exercitia haud reverenter tractans, ispasque fidei veritatis quasi ludibrio exponens, animabus periculosum esse, ideoque mandarunt ut singuli Episcopi Belgici et Hollandici fideles moneant opus ipsum legi non posse.

Haec ego Eminentiae Tuae significans omni cum veneratione manus Tuas deoscolor.

Eminentiae Tuae addictissimus

R. Card. Merry del Val.

Hetgeen vertaald — schrijft de correspondent verder — aldus luidt :

(4) Geciteerd in *Het Vaderland* van 9 aug. 1920.

Congregatie van het H. Officie.
Rome, Juli 1920.

Eerwaardigste Heer en Eminentie,

Onder de aandacht van de verheven Congregatie van het H. Officie is gebracht het werk, getiteld « Felix Timmermans (Amsterdam P. N. van Kampen en Zoon) ». Dit werk is na nauwkeurige bestudeering door Eminenties, de Eerwaardigste Kardinalen, die gelijk met mij de opperste Inquisitie vormen, in de zitting van Donderdag den 9en van de afgelopen maand, gequalificeerd als den wellust der zinnen streelend, de godsdienstige ceremoniën op oneerbiedige wijze behandelend, terwijl het de waarheden des Geloofs zelf als het ware bespottelijk maakt, zoodat het voor de Geloovigen vol gevaar is.

Daarom hebben wij gelast, dat iedere Belgische en Hollandsche Bisschop de Geloovigen zal vermanen, dat dit werk niet gelezen mag worden.

Terwijl ik dit aan Uwe Eminentie schrijf, breng ik U de aan Uwe waardigheid verschuldigde eerbetuiging.

Van Uwe Eminentie de zeer toegenegene

Kardinaal Merry del Val. »

De redactie van *De Maasbode* liet daarbij opmerken : « Bovenstaande mededeeling van onzen Brusselschen redacteur, waaruit o.m. blijkt, dat — in tegenspraak met loopende geruchten — ook het Belgisch Episcopaat van de beslissing der Congregatie van het H. Officie kennis droeg, moge een einde maken aan de onzekerheid, welke de laatste weken omtrent de Pallieter-kwestie is gewekt.

Ofschoon derhalve van een eigenlijke indicering niet kan gesproken worden, wat ook niet uit de mededeeling der Nederlandsche bisschoppen viel op te maken, is het leesverbod toch in zeer positieve termen vervat (*legi non posse*), gelijk mede reeds door het rondschrjven van ons Episcopaat was te verstaan gegeven. »⁵

Het Vaderland zond daarop een medewerker naar Lier, die Felix Timmermans om zijne zienswijze over het geval verzocht. Deze werd door de auteur nader uiteengezet in een niet al te gelukkige bijdrage, die, op 21 oktober 1920, in het blad verscheen :

« De Belgische correspondent van *Het Vaderland* is bij mij geweest, hij heeft mij geïnterviewd over Pallieter op den Index.

Thuis heeft hij dat allemaal op een papier geschreven, en naar

(5) *De Maasbode* van 30 sept. 1920, aangehaald in *Het Vaderland* van 1 oct. 1920.

Het Vaderland gestuurd, dit blad heeft dat rap, rap afgedrukt, en de andere bladen hebben er rap wat uit overgenomen, en zoo wist seffens heel Holland hoe ik tegenover dit geval stond, of beter hoe ik dit geval afwacht.

Ik moet u rechtuit zeggen, de correspondent heeft mijn woorden niet bij hun haar getrokken. Daarom wensch ik hem geluk, wat van niet veel interviewers gezegd mag worden.

Doch ik voelde wel uit al die uittreksels, die mij gezonden werden, dat men nog niet tevreden was, men wou meer weten. Het volgende bevredigde de lezers niet : « Toch zat hij even te zinnen over het geval. Wat of de bedoeling was ? Ging het tegen den heelen geest van het boek of werden enkel sommige aanstoot gevende woorden of volzinnen betreurd ? In hoeverre was zijn eigene persoonlijkheid er bij betrokken ? Voor een geloovig Rooms-Katholiek als Timmermans, die daarom nog geen pilaarbijter hoeft te zijn, hadden zulke overwegingen zeker hun belang. »

Goed. Maar wat weet de lezer nu ? Even weinig als ik ! Wat de lezer over de veroordeeling heeft gelezen, heb ik ook gelezen, meer niet.

Het eerste nieuws kreeg ik begin Augustus, ik zat toen om drie uren aan Anna-Marie te schrijven en ik smoorde lijk een expres. Er ging een dun onweerken opkomen, als de facteur, haastig om voor 't onweer thuis te zijn, twee brieven in mijn bus liet vallen. Op mijn zeven gemakken ging ik ze halen, deed er een open ; hij kwam van den heer de Lorm uit de Bazaarstraat, den Haag, ge weet wel dat fijn kunstwinkeltje. Ik las, las ik goed ? « Index ». « Indexeering ». Pallieter verbannen, verdoemd ! Ik kost mijn oogen niet gelooven, las nog eens, zag naar den almanak of het geen 1e April was. 't Stond er klaar en duidelijk : Pallieter op den Index. « Goeie Pallieter », zei ik, « wie heeft U dat nu gelapt ! » Haastig scheurde ik den anderen brief open, die was van Maria Viola. « Onderwerp je, zooals Pallieter zich zou onderwerpen. »

« 't Was dus waar ! Ge kunt peinzen hoe ik verschoot ! Zooveel jaren aan Pallieter geschreven, hem zooveel jaren gedrukt weten, en altijd gedacht hebben, dat boek heb ik als Katholiek geschreven, het is als Katholiek door Katholieken geprezen en nu duwt men, door opstook van een macht, die nooit zeggen zal : « Dat heb ik gedaan », Pallieter zoo maar in een hoek. Dat is niet fair, en ik geef gelijk waar Leon Bloy zegt : « L'Index est un guichet derrière lequel l'Eglise se déshonore. » (De Index is een loket waarachter de Kerk zich onteert).

Als Katholiek, of beter als iemand die een goede Katholiek probeert te zijn, was dat een hevige stoot op mijn gemoed. En 't eerste wat ik zei was : « Ik onderwerp mij, voorwaardelijk !

Eerst moet ik zien hoe de zaak ineen zit, waarom en waarvoor.»

Hebt gij er verder geen nieuws over gekregen? Ik ook niet.

't Zijn alleen een paar vrienden, die mij derde-handsnieuws brachten, maar ik verzeker U, dat dit nieuws toch betrouwbaar is. En ik kan U, mij op hun betrouwbaar woord steunend, zeggen, dat noch de aartsbisschop van Utrecht, noch de aartsbisschop van Mechelen er voor gewerkt heeft om het op den Index te krijgen, maar dat het wel van Holland uitgaat.

Ik versta die veroordeeling niet, en menig Vlaamsch priester, en Hollandsche ook niet. Ik spreek niet alleen van letterkundige priesters, maar van gewone priesters, die niets van letterkunde kennen; en er zijn daar asceten en opvoeders onder. Als die het niet verstaan, hoe zou ik het dan verstaan? En mijn en hun redenen zijn menigvuldig. En Rabelais dan? En Rubens, waar de braafste Katholiek toch ook zijn oogen niet voor toe doet. Zie maar eens zijn mythologische onderwerpen! Maar er is een heele boel redenen, een heel Vaderland vol, en 't papier is te duur.

Zeker is het niet altijd een boek om aan kleine kinderen te laten lezen. Maar ik schrijf niet voor kinderen. Ik schrijf voor menschen. En als kinderen het dan nog lezen, dan verstaan ze er toch den zin niet van. En groote menschen zullen er geen graten in vinden, omdat er geen in zijn. Tenzij het azijnp...rs waren. Vergeet niet dat wij Vlamingen zijn!

En wat den godsdienst betreft? Ik heb slechts gelachen en niet gespot met het domme bijgeloof in onzen schoonen godsdienst en 't ware goed dat dit veel gedaan wierd, ter eere van den godsdienst zelf. Dat wil nu niet zeggen, dat ik een vierkantig voorbeeld van Katholiek ben. Ik probeer slechts een goede Katholiek te zijn.

En de waarheden des geloofs heb ik niet aangeroerd. Nergens. Gerard of Eduard Brom — ik ben den voornaam vergeten — heeft over de eerste uitgave mij er op gewezen, dat er « walgelijke godslasteringen » in stonden. Dat « van mijn God op te eten ». Ik had het goed bedoeld, omdat ik het zelf heb gehoord uit den mond van een Katholiek, die 's morgens was ter communie geweest. Gewillig heb ik het uit de andere uitgaven weggelaten, omdat het een zin was, die in 't algemeen slecht begrepen wierd. En dan « Pantheïsme ». Met dat stokske heeft men Sint Franciscus, Ruysbroeck en Guido Gezelle ook willen buiten kegelen. Ik kan U verzekeren dat ik innerlijk niet pantheïstisch voel, en wat men niet voelt kan men niet het zijne maken. En...

Maar is 't nu precies niet dat ik mij verdedig? Dat wil ik niet doen.

En spijs dit alles, dat ik goed weet, dat mijn bedoelingen zuiver, ik durf bijna zeggen edel zijn, zou ik mij toch onderwerpen,

omdat ik een goed Katholiek probeer te zijn. Al is het dan nog zoo hard om te slikken.

Maar wil ik U eens wat zeggen? Nu ik dezen brief overschrijf, omdat mijn geschrift toch zoo slecht is, is mij tusschen die twee het nieuws toegekomen, weeral derde-hands-nieuws, maar zoo betrouwbaar lijk, ik weet niet wat, dat Pallieter niet op den Index staat! Maar slechts op een lijst van boeken, waarvan het geraadzaam is voor Katholieken ze niet te lezen tot ze verbeterd zijn.

Nu, ik weet wel, die raad is zoo goed als een verbod — geldig voor Holland en België (In België hebben het de Bisschoppen niet afgekondigd).

En daar ik een goed Katholiek probeer te zijn (is dat nu reeds de vijfde maal niet dat ik dat zeg?) wil ik weer zoo gewillig zijn, Pallieter, die zelf ook gewillig is, zodoende te verbeteren dat hij zoo niet geraadzaam, dan toch niet ongeraadzaam om te lezen is. Dit doe ik alleen, omdat ik een goed... maar neen, ik zeg het geen zesden keer meer.

Ik hoop alleen dat Pallieter dan niet zal heeten: Pallieter, een boek voor kinderen en... Katholieken.

Felix Timmermans »⁶

De publicatie van dit stuk gaf aanleiding tot een heropflakking van de polemiek. *De Tijd* trok van leer tegen Timmermans' *voorwaardelijke* onderwerping en tegen de volgehouden spot van *Het Vaderland*. Pater B. H. Molkenboer schreef in de *Nieuwe Rotterdamse Courant* dat Pallieter niet op de index werd geplaatst en de lezing ervan slechts diende afgeraden te worden: « Alleen heeft de Romeinsche congregatie van het H. Officie onder dagteekening van 20 Juli 1920 den Aartsbisschop van Utrecht aangeschreven, dat de bisschoppen van Holland en België de geloovigen moesten vermanen, het bedoelde boek om bepaalde, wel omschreven redenen niet te lezen. Als deze, mijn verklaring, niet officieel mag heeten, dan durf ik toch verzekeren dat een officieele verklaring niet anders zou luiden. »⁷

P. Molkenboer schreef eveneens naar *De Tijd* om de vinnige houding van het blad te betreuren: « Met de weelmeenende vrienden van den heer Felix Timmermans betreur ik het natuurlijk ten eerste dat hij door liberaal gevlei en gesoebat er zich eindelijk toe heeft laten vinden, om zich op een voor liberale lezers pikante wijze over de censuur, welke zijn Pallieter trof, uit te laten. Dit is een nieuwe vrijmoedigheid van den geëerden schrijver, welke wij nu wel weer met te zeggen, dat hij een Vlaming is, tot zekere

(6) *Het Vaderland* van 21 oct. 1920.

(7) Aangehaald in *Het Vaderland* van 29 oct. 1920.

hoogte kunnen verklaren, maar die toch van geen Katholiek, Vlaam of niet-Vlaam, valt goed te praten. Het is een onhandigheid erbij. Want de heer Timmermans kleineert in dit stuk zijn geloofsge-nooten als kinderen, en dat voor een smullend liberaal publiek. De sympathie, welke de heer Timmermans ook nà het verbod van zijn boek, bij veel Katholieken ongetwijfeld nog genoot, moet door dat volmaakt noodelooze, ja schadelijke babbeltje in *Het Vaderland* een schok hebben gekregen.

Dit dus voorop gezet, moet ik erbij voegen, dat ik óók spijt heb over uw kantteekening bij Timmermans' stuk, ten minste over den toon daarvan. Ik ben bang, dat door die krasse onderlijning van schrijvers fout, het heele geval den vorm van een schandaal-tje gaat krijgen, en Timmermans, die dan toch — naar ik weet — verklaard heeft, dat hij zijn Pallieter van alles, wat de Kerkelijke Overheid daarin afkeurt, wil zuiveren, ertoe zou kunnen brengen, zijn heil bij verkeerde vrienden te gaan zoeken. Al heeft hij zich met dat artikel ernstig vergrepen, het is de vraag, of we iets winnen en niet eerder veel verliezen, door den eenigszins kinderlijken man, die de talentvrije schrijver schijnt te wezen, zóó hardhandig voor het gerecht te sleepen, terwijl hij feitelijk met de herziening van zijn boek al begonnen is.

Ten tweede betreur ik uw bijschrift, omdat U deze gelegenheid niet heeft aangegrepen, om eens uitdrukkelijk te zeggen, dat Pallieter niet op den Index staat. U zegt wel niet, dat het er wél op staat, maar ook niet het tegendeel, en in verband met de ook door Katholieke bladen verspreide legende : Pallieter op den Index, die zich al merkwaardig taai in de hoofden schijnt te hebben vastgezet, meen ik, dat dat zeer wenschelijk geweest zou zijn.»⁸

Tegelijk drukte dat blad een schrijven af van « Een Katholieke Vlaming » die de stijve Hollanders tamelijk onzacht te lijf ging en betoogde : « Dat er onder die stijve Hollanders zoo'n Don Quichotten op het stuk van Katholicisme zijn... », heeft Timmermans bij 't overwegen van den uit Nederland tegen zijn Pallieter gerichtten aanval wel niet gezegd of geschreven, maar dan toch gedacht ! En zóó moeten in Vlaanderen, verwonderd, heel veel katholieken denken, die — zonder de minste bedoeling om er een loopje mee te nemen, — ook maar « probeeren » goede katholieken te zijn, maar dit zóó oprecht en eenvoudig-van-harte doen, dat een « stijve » Hollander dit niet kwaad kan opnemen, zonder door het gevaar te worden bedreigd, de christelijke fraterniteit in het gedrang te brengen.

Het is — wel te verstaan — niet mijn bedoeling, Pallieter of Timmermans te « verdedigen », enkel aan te tonen, dat zulks niet

(8) Aangehaald in *Het Handelsblad* (Nederland) van 28 oct. 1920.

eens behoeft, indien men zich maar even de moeite getroost elkaars psyche te begrijpen.

De Hollanders hebben maar eens te bedenken dat enerzijds de vorm, waarin het kerkelijk verbod van Pallieter is ingekleed, er genoeg op wijst dat niet de schrijver Timmermans getroffen wordt, en al evenmin zijn Pallieter als compositie, doch alleen die accidenteele bestanddeelen ervan, welke door hun voor « stijve Hollanders » kwetsende platheid, in schijn een cachet van pervers materialisme op het boek hebben gedrukt, anderzijds, dat nergens in Vlaanderen zelf — het milieu waarin en waarvoor Pallieter is ontstaan — de « Don Quichot » apostrofen tegen dien vermeenden materialistischen geest zijn gehoord, en dat aldaar niet eens een rechtstreeks verbod van Timmermans' boek door de eigen kerkelijke overheid is afgekondigd. Heel het voor katholieken onbehagelijk verwijtengescherp, berust m.i. eenvoudig op een wederzijds misverstand.

De ijvervolle Katholiek uit Nederland, die de hier en daar van moreel standpunt uit afkeurenswaardige bladzijden in Pallieter te Rome aan de kaak heeft gesteld, heeft blijkbaar vergeten, er rekening mee te houden, dat het boek van Timmermans gerijpt is in een physisch ziekenlijken toestand, waarin het pijnlijk ontberen van alle aardse welgedaanheid begrijpelijkerwijze excessen heeft doen fantaseeren, waarachter nochtans niet het zondig zinnelijk instinct mag worden gezocht, hetwelk wel bij een physisch in normale omstandigheden verkeerenden auteur zou mogen worden verondersteld.

Dat Timmermans dit later niet heeft ingezien, en daarop zijn boek niet naar den vorm gewijzigd? Daartegen kan worden ingebracht, dat het warme onthaal van Pallieter bij vele Katholieken, er genoegzaam op wijst, dat men over 't algemeen géén verkeerde bedoelingen of zelfs niet gevoelens bij den van aard eenvoudigen en geheel open schrijver heeft meenen te ontdekken. En in 't onderhavig geval, komt het haast alléén op een subjectief oordeel aan. Dat Timmermans nu spotterwijze uitvaart tegen zijn « Don Quichot » schijnende geloofsgenooten, kan gerust als een logisch, uit het voorgaande volgend, misverstand van zijnen kant worden aangezien. Waarom ook die onverwacht scherpe afstraffing, zonder voorafgaande verwittiging, wat hij toch van geloofsgenooten had mogen verwachten, te meer, daar hij er vroeger reeds blijk van heeft gegeven, vatbaar te zijn voor op redelijke gronden berustende opmerkingen, en in dien zin dan ook reeds een verandering in zijn werk aanbracht?

Timmermans onderwerpt zich aan de Kerk, wat alle Katholieke Vlamingen van harte verheugt, en laten we verder zijn « voor-

waardelijk » opvatten, zooals het is bedoeld : vooraleer een gebaar te maken, van voor een Kunstenaar zeer zware zelfverloochening, eerst vernemen, in hoeverre hij het boek als geheel moet verloochenen, óf het... veranderen ! Met nederige en volkomen onderwerping tegenover Rome beziel, — mogen we er toch den H. Stoel om danken, dat die laatste weg gehéél is opengelaten.

Laten wij, Katholieke geloofsgenooten van Timmermans, daarom niet bitter zijn in onze uitspraken, de les indachtig : « hij alleen, die geheel zuiver is, werpe den steen », en bedenken we, dat we geen personen te « veroordeelen » hebben, wanneer Rome dit niet heeft gedaan, vooral niet, wanneer de weg der volkomen verzoening tusschen Pallieter en de H. Congregatie nog niet door Timmermans is afgewezen. »⁹

Dat F. Timmermans de weg der verzoening volstrekt niet afwees, bleek uit de stappen die hij onmiddellijk deed « om te weten te komen wat hij veranderen moest ». Op 6 september 1920 schreef hij naar de hem zeer genegen Mejuffrouw Belpaire te Antwerpen een vertrouwelijke brief.

Hooggeachte Mejuffrouw,

Door toedoen van een vriend heb ik het volgend bericht vernomen, een afschrift slechts, dat luidt als volgt : « Niet alleen het Hollandsch maar ook het Belgisch Doorluchtig Episcopaat kreeg van het H. Officie opdracht om aan de geloovigen het lezen van Pallieter te verbieden. De opgegeven redenen zijn dat bedoeld boek de zinnelijke drijven prikkelt, zich op oneerbiedige wijze uitlaat betreffende godsdienst oefeningen en zelfs waarheden des geloofs bespottelijk maakt. De heer Felix Timmermans mag in geener wijze voortgaan met zijn werk te verspreiden. Wat de noodige verwerking aangaat, het oordeel daaromtrent behoort uitsluitend tot het Heilig Officie zelf. » Dus ik mag er aan veranderen ! Als het heilig Off. mij dit nu zegt wat, dan zal ik het doen, ik hoop dat het niet te veel is ! En als het niet te veel is dan kan ik de uitgave in Duitschland voor eeuwig gecontracteerd ook nog veranderen, dit zal de uitgever mij toelaten. Als het te veel is, niet natuurlijk, want hij is er betrekkelijk meester van. Is het dan niet beter dat het H. Officie wat door de vingers ziet, of beter gezegd onzen Vlaanderengeest begrijpt ? Alsdan kan het boek in Duitschland en elders door iedereen gelezen worden en dit is goed voor mij en voor Vlaanderen zooals gij zoo heerlijk hebt gezegd !

Ikzelf vind die bespottingen niet of oneerbiedigheden, maar ik ben geen Theoloog, wil het ook niet zijn, en daarom wil ik wel luisteren.

(9) Aangehaald in *Het Handelsblad* (Nederland) van 27 oct. 1920.

In elk geval de vraag gaat van Holland uit, en die begrijpen ons niet, en daarom moet er ook in Rome gezorgd worden dat de Vlamingen ook iets te zeggen hebben.

Nu hoop ik dat u me helpen wilt met den bekwamen man te vinden die kan te weten komen wat ik veranderen moet, en iemand die onze zaak, want het is ook die van Vlaanderen, verdedigt!

Ik steun op uwe bereidwilligheid! Den heer Floris Prims heb ik niet kunnen zien. Ik hoop dat gij goed genezen zijt en kunt profiteeren van uw grooten hof, waarin het zoo goed is om in de zon te zitten knipooogen!

Hartelijk en eerbiedig

uw

*Felix Timmermans
Boomlaarstraat 34 Lier.*

Mejuffrouw Belpaire wachtte geen oogenblik en schreef onmiddellijk naar Eerw. Heer Dr. Theodoor Van Tichelen om hem het verzoek van Felix Timmermans te laten kennen. Ze oordeelde terecht dat deze hoogstaande geestelijke én als Vlaming, én als letterkundige, én als godgeleerde, én als ervaring bezittende personaliteit, « de bekwame man » was om deze delicate opdracht te vervullen. Hij antwoordde dadelijk en schreef :

(Brussel) 9 September 1920

Geachte Juffrouw,

Dank voor uwen brief waar zeker stof in steekt voor een Indexveroordeeling — en den roerenden brief van Pallieter! Ik had hem juist eergisteren geschreven en kreeg zijn antwoord aan met denzelfden post als den uwe.

De brave jongen is beter gestemd dan wij — onderons! — het in dergelijk geval zijn zouden. Wij moeten hem redden uit de klauwen dier ketterjagers. Ik meen, dat heel het kabaal op het getouw gezet is door P. Stoks, met zijn artikelen in De Tijd en dat Kard. Van Rossum wellicht de zaak te Rome voorgelegd heeft. Dit is alleszins een machtige tegenstander.

In elk geval, ik doe wat ik kan. Ik bevrraag mij te Mechelen en te Rome wat er moet gedaan worden; gaarne wil ik op mij nemen, uit het boek de gevraagde passussen te schrappen — Timmermans vroeg het mij — en te vragen dat het H. Officie daar vrede mee zou hebben.

Me dunkt echter — als ik den brief van Pallieter goed versta — dat het boek nog niet op den Index staat, en dat de bisschoppen van Holland en België enkel opdracht gekregen hebben om aan de geloovigen van onze bisdommen het lezen van het boek te verbieden. Ik zag ook het decreet nog niet in de Acta Stae Sedis. Ik

werk aan de zaak zoveel ik kan. Zullen wij slagen? Daar zal Ons Heer over beslissen, want Die blijft toch met ons Vlaanderen, en Dien kunnen wij meekrijgen door ons gebed.

*Met eerbiedige groet in J.C.
Th. Van Tichelen.*

Zij die vertrouwd zijn met de moeilijkheden welke eens aan Dr. Th. Van Tichelen door bepaalde integristen werden aangedaan, begrijpen dat hij de man was om deze kwestie te Mechelen en te Rome op de meest doeltreffende wijze aan te snijden. Hij zette zich dadelijk aan het werk en ontving intussen van vele zijden, en ook nog vanwege Mej. Belpaire, een aantal nuttige wenken en inlichtingen terzake. Intussen schreef hij haar nader :

(Brussel) 11-9-20

*Achtbare Juffrouw,
Dank voor de verstrekte inlichtingen! Met Jörgensen zullen wij waarschijnlijk moeten werken.*

Ik schreef al naar Mechelen. Mgr. Van Roey is gunstig gestemd en zal ons zeker helpen; hij gaf ons den raad, dat Timmermans een brief aan 't H. Officie zou schrijven om zich te onderwerpen, en daarin vragen wat er aan zijn boek moet veranderd worden, en met wien hij in voeling kan komen, namelijk een man die hem de ergerlijke passussen zou aanduiden.

We moeten dan te Rome verkrijgen, dat daartoe een Vlaming aangeduid worde, want die Hollandsche winkelbaken verstaan ons niet.

'k Schreef reeds naar Pallieter. Zoodra zijn brief op weg is naar Rome, doen wij Kard. Van Rossum bewerken, en doen rechtstreeks wellicht bij hem een aanvraag, gesteund door Jörgensen.

Die Hollandsche kerels hernemen de drijfverijen der voormalige ketterjagers. De Hollandsche kath. moesten ze maar eens flink tot op hun huid uitkleeden. 't Is het eenige middel om ze mak te maken.

Met eerbiedig genegen groet in J.C.

Th. Van Tichelen.

Intussen was het de Vlamingen en begrijpelijkerwijze de Nederlandse katholieken niet ontgaan, dat het Belgisch Episcopaat niets aangaande het lezen van *Pallieter* ter algemene kennis had gebracht en een volledig stilzwijgen bewaarde.

Te Mechelen was men op de hoogte van het feit dat de auteur van *Pallieter* in de vierde druk, kort voordat Rome sprak, de uitdrukking « mijn God opeten » had veranderd. In de elfde druk

had hij het hoofdstuk « Een verrassing » wat vager gemaakt.

In een dissertatie, die hij te Leuven had verdedigd, had Th. Rutten medegedeeld dat « Timmermans, door vrienden geholpen, hoopte 'n nogmaals gezuiverde *Pallieter*, met weglating van de voor katholieke lezers stotende uitdrukkingen en passages, te doen verschijnen. »¹⁰

Intussen schreef Felix Timmermans naar Mejuffrouw Belpaire :

Lier, 4 Oktober 1920

Hooggeachte Vriendin !

Vergeef mij dat ik U niet eerder geschreven heb. 'k Heb nogal veel gewerkt en alle brieven voor een tijd op zij gelegd. En nu schrijf ik U eindelijk. Intusschen is er niet veel nieuws bijgekomen wel verschillende personen die mij hun waardeerde hulp aangeboden hebben, o.a. Dom Laurent Janssens, Pater Molkenboer, ja zelfs de aartsbisschop van Utrecht. Ik zeg u deze namen in vertrouwen, en hoop dat u er verder aan niemand zult iets over vertellen.

Indien deze nu werken met den Eerwaarden Heer Van Tichelen dan denk ik wel dat Pallieter niet te veel door de bieskens zal moeten loopen, en hij er niets zal bij verliezen dan zijn klak of zijn zakneusdoek. Ik reken ook op u, uw invloed zal zeker veel goed kunnen doen ! Van Kindeken Jezus heb ik verders nog niets gehoord. Dit zal wel een kwakkel zijn.

Ik hoop dat gij nu radicaal genezen zijt, en terug in de open lucht kunt wandelen.

Heel genegen

uw

*Felix Timmermans*¹¹.

Vrienden hebben geruime tijd nadien het hele geval besproken met de even wijze, als begrijpende, alhoewel gestreng Monseigneur Jan Van Cauwenbergh, die een geboren Lierenaar was en ter zake bevoegd mocht heten.

Toen de voorgestelde tekstwijzigingen aan de schrijver werden voorgelegd kon zonder veel moeite een akkoord worden bereikt. Wanneer echter Mechelen met Rome in overleg trad, liet een

(10) Th. RUTTEN, *op. cit.*, blz. 213 — Daar wordt verwezen naar volgende bijdragen: « Het geval Pallieter » door P. Molkenboer in het *Vlaamsche Land* van 26 maart 1921; naar *Mannenadel en Vrouweneer*, 7e Jrg., blz. 177 en 228 en 8e jrg. blz. 179 en 193; naar *Nederl. Kath. Stemmen*, jrg. 21, blz. 57 en naar *Boekenschouw*.

(11) De tekst van de twee brieven van F. Timmermans en van de twee brieven van Dr. Th. Van Tichelen aan Mej. Belpaire werd ons door Drs. Jan Persijn en de heer M. Boschmans welwillend bezorgd. Ze berusten in het museum voor het Vlaamse Cultuurleven te Antwerpen, fonds Belpaire.

Monsignore schamper opmerken : « Pallieter zuiveren? De tekst verbeteren? Jawel. Maar wat doet U met de geest van het boek? Wanneer U een kopje koffie krijgt en deze U met suiker wordt geserveerd, terwijl U die zonder suiker zoudt willen, hoe moet die suiker er dan uit verwijderd worden? Dat gaat niet meer!»

Toen de zestiende druk van *Pallieter* op de pers moest worden gelegd, werd overeengekomen met de schrijver dat de, op initiatief van Dr. Th. Van Tichelen gezuiverde tekst, ne varietur, de definitieve tekst van het boek zou wezen en blijven. Wat meer is, werd tussen de auteur, de uitgeverij Van Kampen en de N.V. Standaard-Boekhandel beslist deze definitieve uitgave in een luxe-uitgave op de markt te brengen, die in technisch opzicht zou worden opgevat zoals de prachuitgave van *Pieter Bruegel*.

De definitieve wijzigingen werden door de schrijver aangebracht op een exemplaar van de veertiende druk en overgemaakt aan zijn Amsterdamse uitgever, P.N. Van Kampen en Zoon. Deze droeg de wijzigingen over op een ander exemplaar van dezelfde druk met het oog op de uitgave van de zestiende en de zeventiende druk van het boek, zoals de titelpagina van de proeftekst, waarop Timmermans eigenhandig « Voor Standaard » schreef, getuigt. Deze tekst werd aan de N.V. Standaard-Boekhandel door de Nederlandse firma, na gebruik ter drukkerij, toegezonden om voor de voorgenomen gezamenlijke luxe-editie van de definitieve *Pallieter* te worden aangewend.

De Nederlandse uitgever had meteen de lijst van de vroeger verschenen werken van F. Timmermans, die op blz. IV van het eerste vel vermeld staan, aangevuld, een paar drukfeilen verbeterd en, terecht, als typografisch niet verantwoord, de punt verwijderd, die achter de titels der hoofdstukken stond.

Hier moge dan de lijst der tekstwijzigingen volgen :

Op blz. 3 wordt, op de vierdelaatste regel, het uitroepingsteken door een punt vervangen.

De eerste alinea van blz. 9 luidde als volgt :

En Pallieter zei : « *Nu is het leven zot lak 'n hiet maagdeke.* » En hij was geroerd door dit fel, heropbeurend leven en haalde een ebbenhouten fluit uit den zak en begon er een blij lieken op te spelen dat klaar over de velden trippelde. Het was alsof het de lente was die zong. »

Deze tekst wordt als volgt gewijzigd :

« Pallieter was geroerd door dit fel, heropbeurend leven ; hij haalde een ebbenhouten fluit uit den zak... » enz.

Op blz. 10 luidt de vierde alinea als volgt :

« Ja, » zei Pallieter, « de vasten is wer uit, en tege dat hem oeptenieft begint zien ze zoe vet als slakskes, da ze ni mier kunne. *O Sinte Franciscus, die sceel zaagt van den honger !* »

Deze laatste zin valt weg.

De slotalinea van blz. 29 en 30 luidde :

« Hij meende naar huis te gaan maar daar zag hij ineens, gansch alleen op het bolle van de wijde streek een slanke populier torenhoog in de lucht rijzen, met erachter een ontzaggelijke Hollandsche witte wolk. Dàar wilde hij eerst nog op ! In een ommezien zit hij in den kruin. »

Deze alinea wordt aangevuld met een zin en het slot luidt :

« Dàar wilde hij eerst nog op ! *Als hij maar hoog en gevaarlijk kost klimmen, dan was hij in zijn element.* In een ommezien zat hij in den kruin. »

De tweede alinea van blz. 33 luidde :

« Ze zou kunnen stoeffen en pronken met hare mand strooisel tegen de begijntjes die meestal arm *en gierig* waren en tevreden moesten zijn met de gekleurde omslagen van oude St. Franciscus en Marias boden. »

Hier worden de twee woorden « en gierig » geschrapt.

De vierde alinea van dezelfde bladzijde luidde :

« Oewe Lievenhier mokt za' blij mé 'n doeë musch », zei Pallieter. En Charlot was gram voor een half uurken. »

Deze alinea valt weg.

De derde alinea van blz. 38 begon als volgt :

« Daarna stak hij door het dakvenster een nieuwe kermisvlag, en de zoetwandelende oostenwind roerde de felle koleuren. En nadat hij met Charlot koffie had gedronken met hesp en eieren in de pan, ging hij wandelen, al smorend een fijne sigaar... »

De aangevulde tekst wordt voortaan :

« Daarna stak hij door het dakvenster een nieuwe kermisvlag, en de zoetwandelende oostenwind roerde de felle koleuren. *Dan ging hij naar 't zeemeerminneken op 't Begijnhof*, en nadat hij met Charlot koffie had gedronken... »

Alinea's een, twee en drie van blz. 44 luiden voorheen :

« En daarna in een zeeroogend geschitter van zonbeschenen goud, omgeven van gezang en belgerinkel en zoeten wierooksmoor, kwam *de Baas van hierboven* de processie sluiten.

Iedereen ging op zijn knieën zitten en vouwde de handen saam.

Vier mannen in 't rood staken de gouden baldakijn omhoog waaronder de pastoor, in gouden koorkap, de blinkende remonstrantie, met 't *Heilig brood* er in, vóór zijn gezicht hield.»

Deze alinea's worden als volgt gewijzigd :

« En daarna in een zeeroogend geschitter van zonbeschenen goud, omgeven van gezang en belgerinkel en zoeten wierooksmoor, kwam *het Hoogwaardig* de processie sluiten.

Iedereen ging op zijn knieën zitten en vouwde de handen saam.

Vier mannen in 't rood staken de gouden baldakijn omhoog waaronder de pastoor, in gouden koorkap, de blinkende remonstrantie, met *de Heilige Hostie* er in, vóór zijn gezicht hield.»

Op de zevende regel van blz. 57 wordt de grafie *hazelenoten* in de plaats van *hazenoten* gesteld.

Op blz. 74 luidde de vijfde alinea :

« Op een wip zag hij de boomen, reeds onder hem, het volk liep van verwondering mee, en ginder in 't rood op 'n wit paard reed Marieke op den dijk, zij wapperde met haar zakneusdoeksen, en riep « tot straks, tot straks ! ». Maar dan hoorde hij *niets van terwille van de schroef.* »

Het laatste zinsdeel wordt : « maar daar hoorde hij *natuurlijk niets van.* »

Op blz. 78 staat er een nieuwe tekening in de tekst.

In het midden van de vijfde alinea las men voorheen :

« Nen droom ! » zei hij bewonderend binnensmonds, en zijn lippen gleden over heur haar en heur gelaat, *en met onzeere tanden beet hij heur in den malschen hals en in de kaken.* »

Deze laatste zinsnede valt weg.

Op blz. 99 staat nog een nieuwe tekening.

Op blz. 101 wordt *lijk bij een waterende koe* uit de vierde alinea geschrapt.

De tweede en derde alinea van blz. 107 luidden als volgt :

« Het was 't begin en 't einde van 't geluk. Pallieter zijn hert werd er zat van in zijn lijf *en hij zei met bitterheid :*

« *Wa veur nen uil kan er nog nen hemel verlangen als hem zoo iet zie !* »

De cursief gedrukte woorden vallen weg.

Op blz. 108 eindigde de derde alinea aldus :

« Stook maar zonneke, en versnel de zuute vruchtedage, dan go man ziel in vacansie ! »

Deze alinea luidt voortaan, aangevuld :

« Stook maar zonneke, en versnel de zuute vruchtedage, dan go man ziel in vacansie !... *Geloofd zij God om de peren en de appelen.* »

Op blz. 112 luidde de aanhef :

« En Pallieter riep tot een magere kwezel : « Pekelteef ». De kwezel zag niet op, maar wierd bleek lijk hagel ! En als ze voorbij gegaan waren zei hij : — « wor zen ze nij, die bidde, lak Ruysbroeck het bediedt. »

Deze tekst wordt gewijzigd tot :

« En als ze voorbij gegaan waren zei hij — « Dor zen der zeker wel bij die bidden lak Ruysbroeck... »

Op dezelfde bladzijde luidde de aanhef van de derde alinea :

« Wie anders bidt, » voegde Pallieter erbij, « is lak e kind in een loopmand. »

Deze zin valt weg.

Op blz. 114 vallen de tweede tot en met de zevende alinea, alsmede de eerste alinea op blz. 115, weg. (De rit met Marieke te paard).

Op blz. 131 vervangt de grafie *zetten* in de tweede alinea het woord *plaatsen*.

Op blz. 135 krijgt de *Bamiswind* een hoofdletter.

Op blz. 148 wordt de uitgevallen derde regel van G. Gezelle's gedicht *O Lied* ingevoegd.

Op blz. 173 wordt de aanhef van de vierde alinea gewijzigd.

« En ginder is het leven geven al in volle gang, » riep Pallieter, en hij wees naar een boerderij over de Nethe, waar twee boeren een witte veers lieten bespringen... »

Voortaan leest men :

« Op een boerderij over de Nethe, lieten twee boeren een witte veers bespringen. »

Op blz. 176 luidde de aanhef van de slotalinea :

« Maar zij waren gevoelig en gewillig als 't vleesch van een

jonge vrouw.»

Deze zin valt weg.

Op blz. 197 wordt de tekst : *De profundis clavissima mea Dominum !* » verbeterd tot : « *De profundis clamavi ad te Domine* » en in de slotparagraaf valt de zinsnede « zoodat Pallieter haar bloote rose billen zag » weg.

*
* *

De definitieve uitgave van *Pallieter* werd even monumentaal opgezet als de *Pieter Breugel*. Intussen hadden de uitgevers een mooi prospectus, met prentjes verlucht, laten drukken.

« De definitieve uitgaaf van Felix Timmermans' meesterstuk « *Pallieter* », met een paar nieuwe prentjes verrijkt, verschijnt in het voorjaar 1930, in beperkte oplaag bij de *N.V. Standaard-Boekhandel*, Antwerpen, Brussel, Leuven, die den alleenverkoop van dat boek voor Vlaanderen heeft verworven. De tekst is hier en daar, in het licht eener schoone overtuiging, met fijzinnigen tact gewijzigd, zonder dat aan de letterkundige waarde van het boek ook maar in iets werd geraakt. Deze uitgaaf werd opgevat in denzelfden geest als de origineele editie van *Pieter Breugel* » in 1928 bij dezelfde uitgeefster verschenen. De tekst is gezet uit de *Nicholas Cochin* van XVIII, het formaat kwarto raisin met de bladspiegel op zijn Italiaansch en de druk van de firma *J.-E. Buschman* te Antwerpen. De oplaag is in 200 exemplaren, waarvan 10 op keizerlijk Japansch, gemerkt van A tot J ; 20 op geschept Auvergne, genummerd van I tot XX en 170 op Ingres, genummerd van 1 tot 170. De exemplaren op keizerlijk Japansch bevatten elk twee der oorspronkelijke prentjes vooraan in het boek gemonteerd, terwijl alle exemplaren de handteekening van den schrijver dragen. De inschrijvingsprijs der exemplaren op keizerlijk Japansch is fr. 1000,- ; op Auvergne fr. 500,- ; op Ingres 250,-. Na verschijnen zullen deze prijzen verhoogd worden. »

Helaas ! De gunstige conjunctuur, die jaren lang de publicatie van talrijke weelde-uitgaven had begunstigd, sloeg om en de uitgevers moesten met een krimpemde markt en een verzwakkende koopkracht afrekenen. De voorgenomen luxe-uitgave werd prijsgegeven en enkel de gewone uitgave werd tegelijk door *Van Kampen* en de *Standaard-Boekhandel* gepubliceerd.

In een brief van 24 januari 1928, waarin *Felix Timmermans* het had over de prachuitgave in groot kwarto van zijn *Pieter Bruegel*, over de prentjes voor de prachuitgave van *De Witte*, over

de honderdste opvoering van Leontientje door het Hofstad-Tooneel te Rotterdam en over de tentoonstelling van zijn jongste schilder- en tekenwerk in de zaal Bouts van het Standaard-Bijhuis te Leuven, schreef hij aan het slot « Intussen ben ik zeer benieuwd voor de Pallieter. Onder ons en gezwezen, Dirk Coster die nu zeker geen katholiek is, vindt er niets ergs aan dat dit met Pallieter gebeurt, 'daar, schrijft hij, 'de soc. demokraten zeker natuurtafereelen uit Pallieter toch *misbruiken* tegen het catholicisme'. Dat is boud gesproken. »

F. Timmermans wist dat ook de lievelingsauteur zijner jonge jaren, Hendrik Conscience, in 1840, en in een zelfde geest, had ingestemd met wijzigingen in de oorspronkelijke tekst van *Het Wonderjaar*. Deze werd, door toedoen van Kan. Van Hemel en met de veranderingen die Conscience had voorgesteld, door Pastoor Visschers van Sint Andries te Antwerpen, bewerkt. Bij de verschijning dezer omwerking, in 1841, wekte de heruitgave niet de minste opspraak. Eerst veel later, in juli 1847, zou van Kerckhoven Hendrik Conscience die veranderingen bitter verwijten in een berucht gebleven brochure die hij echter op zijn sterfbed, in juli 1857, heeft betreurd¹².

Felix Timmermans was tevreden dat zijn geval nu van de baan was. Al het gepraat over « Pallieter op de index » had op zijn hart gewogen als lood. Hij gevoelde zich opgelucht. Toen we de gelukkige einduitslag van onze gezamenlijke inspanningen op zijn lukkige einduitslag van aller gezamenlijke inspanningen op zijn hem op tafel lag. Vliegenvlug tekende hij daarop een klauwende Vlaamse Leeuw met, vóór die leeuw, een rechtopstaande en gestrengte Monseigneur. De pen vloog neer. Op een wip stak zijn penseel in de waterverf. Monseigneur stond in het purper en de Vlaamse leeuw op een gele veld. Een blauwe lijst omrandde het geheel. « Hier, voor U, een herinnering » zei de Fé. « De Kerk begreep en verdedigde een Vlaming die het niet zo kwaad had gemeend ! »

Het bericht dat een gezuiverde en definitieve uitgave van *Pallieter* van de pers ging komen, deed in Nederland eens te meer stof opwaaien. De (Belgische) *Standaard* had het nieuws zeer sober, met vijf regels, medegedeeld en F. Timmermans stelde dat op prijs. Toen Nederlandse vrijzinnige bladen een campagne orchestreerden en één daarvan een karikatuur afdrukte, de auteur voorstellend, die met een grote schaar zijn haar kortknipte, vond

(12) Dr. L. WILS, *De ontwikkeling van de gedachteninhoud der Vlaamse Beweging tot 1914*, Antwerpen, Standaard-Boekhandel, 1955, blz. 85 en vlg. — D. CLAEYS, *Jaarboek Davidsfonds*, 1896, blz. 102-106. — DE STUDENT, jrg. 1884, blz. 86. — Over pastoor Visschers zie : P. GÉNARD, *Levensschets van den Zeer Eerw. Heer Pieter-Jozef Visschers*, Antwerpen, Buschman (1861).

Timmermans het wel een beetje vervelend, maar hij zette er zich « in schone Roomse overtuiging » spoedig overheen

Met de glimlach op de lippen las hij de beschouwingen, een beetje schamper, maar tamelijk raak, die naar aanleiding van het hele « geval » in een Nederlands tijdschrift waren verschenen :

« Het katholieke geloof heeft immer iets veel blijmoedigers gehad dan het sombere, zwarte, keiharde protestantisme, dat z'n toppunt vond in het levens- en vreugde-vijandige calvinisme, deze strakke caricatuur van een zachtmoedig en ootmoedig christendom. Het katholicisme had de schoonheid lief, genoot van sierlijk ceremonieel, rijke gewaden, kleurig licht, schone zang in schone kerken vol schilder- en beeldhouwwerk, vol van die eindeloze droom van schoonheid, waarin alleen de sfeer groeien kan, die het mogelijk maakte, dat zinnen en geest samen naar hoger regionen vlogen en de goddelijkheid beleefden. Het katholicisme was zinnelijk en vergeestelijkt, het was alles in alles, het wilde alles in een zijn. Het ontkende de zinnen niet, noch verloochende ze. Het duldde de dwaasheid en stond mild tegenover de zonden van de jeugdige mens, de dolle overmoed van het lente-geprikkelde bloed. Maar ach... De wereld is vol verwarring en overal raast de concurrentiestrijd. Het katholicisme moest in deze kille, noordelijke streken de wedstrijd wel aangaan met de strenge Calvinisten, die bereids de naam hadden de gepatenteerde zedelijkheid in pacht te hebben. Het organiseerde haastig — en onhandig — een Eer- en Deugd-dienst, die geen gelegenheid verzuimde zich en zijn meesters pijnlijk belachelijk te maken. Het was uiterst betreurenswaardig, maar het bewees althans, dat het katholicisme niet minder moorddadig achter de slechtigheid aan zat dan deze model-zedemeesters van het concurrerende Calvinisme. Zij schoren de duivel om strijd zijn sierlijke knevels af en zagen naijverig toe, dat hùn helft onberispelijk kaal bleef !...

En daar kwam Pallieter.

Deze dwaze, vrome, zinnelijke Pallieter, en zong de lof van God met een schaterlach en een kreet van blijdschap. Heel zijn eindeloze vreugde — wat was het anders dan het gebed van een argeloze, een hymne aan de goede vader, die het hem zo plezierig gaf in de wereld ?

Maar de pastoors boven de Vlaamse grens keken al aanstonds zuur. Deze brooddronken zanger van de verhevenheid der levensvreugde stond hen niet aan. Hij zei zo maar alles ronduit. Hij huichelde niet, hij teemde niet, hij snotterde niet van aandoe-ning over eigen braafheid en anderer verstoktheid, hij jemieerde niet over de missies in Indië, de invloed der vervloekte socialen, de moeizaam voortstruikelende coalitie en het gezantschap bij de

paus. Hij stond het volk geen deemoed en heilige (en niet minder heilzame) armoe te prediken... Hij stond daar maar met allebei zijn blote voeten in de welige grond van Vlaanderland en voelde, dat het leven door zijn bloed joeg en lachte met stralende ogen en zong joelend zijn driftige vreugde uit — en dat was heel zijn dank — en erediens t aan Onze Lieve Heer...

Het is duidelijk, dat Pallieter geen genade kon vinden in de ogen van de hedendaagse calvinistische katholieke pastoors. »¹³

*
* *

Timmermans' levensinzicht zou zich gaandeweg met de jaren meer vergeestelijken. Hij zou het *terrena despicere* leren bevatten in een zin die gezond levensgenot en levensvreugde niet uitsluit en uiteindelijk deze gelouterde vizie met de vrome luister van zijn *Adagio* sieren.

(13) FRANK VAN WAAS, *Pallieter naar Canossa!*, *Nu*, jg. I (1927), nr 3, blz. 282-285.